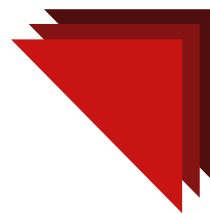

Gallup International Balkan

БЪЛГАРИЯ И СВЕТЪТ

СЪБИТИЯ, ПРОЦЕСИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Януари 2025 г.

+359 883 999 831

office@gallup-international.bg

www.gallup-international.bg

София 1000, ул. "Цар Симеон" № 31

Отделните части в този анализ са разработени от:

Част I. Събития

д-р Петко Петков, с. 2-6

Част II. Социологически данни - януари 2025 г.

д-р Петко Петков - Положителни очаквания за Тръмп, ГЕРБ със солидна преднина, конкуренция за второто място, с. 8-10

Част III. Вътрешна политика

Проф. д-р Росен Стоянов – Раздел първи. Някои изводи от политическата 2024-та, с. 12-19

Доц. д-р Татяна Буруджиева – Раздел втори. Политическата ситуация в България през януари 2025 г., с. 19-27

Част IV. Международна политика

Доц. д.н. Огнян Минчев – Раздел първи. Политическата промяна в Америка – предпоставки и перспективи, с. 29-42

Чл. кор. проф. д.н. Владимир Чуков – Раздел втори. Казусите с Гренландия и Газа – геополитически щрихи, с. 43-54

Съставител и обща редакция - доц. д-р Борислав Цеков

Част I

СЪБИТИЯ

На 1 януари 2025 г. **Полша** поема шестмесечното ротационно председателство на **Съвета на Европейския съюз** от Унгария. Обявеният наслов на полското председателство е „Сигурност, Европа!“, а водещ приоритет - укрепването на европейската сигурност и отбрана.

През 2025 г. председателството на **G-7** поема **Канада**, която ще бъде домакин на срещата на върха на най-развитите държави, участващи в групата, която е насрочена за м. юни в град Кананаскис в канадската провинция Албърта.

На 1 януари 2025 г. **Бразилия** официално поема ръководството на **БРИКС**. Обявена бе програмата: „Укрепване на сътрудничеството в Глобалния Юг за по-приобщаващо и устойчиво управление“. Бразилското председателство ще даде приоритет на две основни области: развитие на сътрудничеството в страните от Глобалния Юг и реформиране на структурите за глобално управление.

Тази година **Република Южна Африка** е председател на **G-20** под наслов „Солидарност, равенство, устойчивост“. **Малайзия** е председател на Асоциацията на страните от Югоизточна Азия (АСЕАН), **Соломоновите острови** са председател на **Форума на тихоокеанските острови**, а **Ирак** е председател на **Групата на 77-те страни членки на ООН и Китай**.

На 6 януари 2025 г. във **Франция** започна наказателен съдебен процес срещу бившия френски президент Никола Саркози. Обвиненията са свързани с предполагаеми финансови престъпления и незаконно финансиране на предизборната кампания през 2007 г., което според прокуратурата възлиза на около 50 млн. евро и е предоставено от бившия либийски лидер Муамар Кадафи.

На 6 януари 2025 г. стотици южнокорейци протестираха с искане за арест за отстранения в края на миналата година чрез процедура по импийчмънт президент на **Южна Корея** Юн Сук Йол. На 15 януари бившият президент беше

арестуван.

На 7 януари 2025 г. в Лос Анжелис избухнаха опустошителни пожари, които нанесоха огромни щети и станаха повод за подновяване на полемиките в САЩ, свързани с горскостопанските въпроси и напояването в региона.

На 9 януари 2025 г. във **Венецуела** опозиционната лидерка Мария Корина Мачадо беше арестувана по време на антиправителствен протест в Каракас. Арестът предизвика остри международни реакции, а латиноамериканските лидери поискаха нейното освобождаване.

На 10 януари 2025 г. приключи проверката, назначена от Конституционния съд, за законността на парламентарните избори, произведени на 27 октомври. Експертите са преброили повторно гласовете в 1777 секции. След изслушването на техните заключения, конституционната юрисдикция назначи допълнителни експертизи.

На 12 януари 2025 г. на пленум на Националния съвет на БСП беше прието решение за подписване на споразумение за съвместно управление с ГЕРБ и "Има такъв народ". Решението е прието със 102 гласа „за“, 13 „против“ и 7 „въздържал се“.

На 15 януари 2025 г. бе обявено, че ГЕРБ, „БСП–Обединена левица“ и „Има такъв народ“ вече са готови със споразумение за съвместно управление. Без да е страна по споразумението, по силата на специално приложение към него, ще бъде кооптирана формацията на Ахмед Доган АПС и нейната парламентарна група, наименована „Демокрация, права и свободи – ДПС“, като не се предвижда те да участват с представители във властта. Президентът Румен Радев връчи проучвателен мандат за съставяне на редовно правителство на кандидата за министър-председател, посочен от най-голямата по численост парламентарна група – Росен Желязков.

На 16 януари 2025 г. Народното събрание избра сто и петото правителство на Република България с министър-председател Росен Желязков. Висшият съдебен съвет (ВСС) единодушно реши да отложи изслушването и избора на главен прокурор до влизането в сила на промените в Закона за съдебната власт (ЗСВ), с които процедурата се прекратява. Законовите промени бяха гласувани по-рано от Народното събрание. По-късно, на 23 януари 2025 г., ВСС единодушно прекрати процедурата за избор на главен прокурор.

На 18-19 януари 2025 г. в **Малайзия** се състоя открито заседание на министрите на външните работи на АСЕАН.

На 20 януари 2025 г. новоизбраният 47-ми президент на **САЩ** Доналд Тръмп положи клетва и встъпи в длъжност. Още в деня на клетвата, Доналд Тръмп издаде повече от 100 указа, свързани със спиране на нелегалната миграция, прекратяване на политиките на „климатична параноя“, в т.ч. излизане на САЩ от Парижкото споразумение за климата; помилване на близо 1500 протестиращи от 6 януари 2021 г., които бяха преследвани и осъждани, включително на лишаване от свобода; премахване на т.нар. „джендър-идеология“ от държавната политика на САЩ; разкриване на цялата документация, свързана с убийствата на президента Джон Кенеди, на неговия брат Робърт и на бореца за човешки права д-р Мартин Лутър Кинг. През следващите дни президентът на САЩ продължи с безпрецедентни темпове да издава укази в изпълнение на своята програма, в т.ч. за напускане на Световната здравна организация, за обявяване на Ансар Аллах (хутите) за чуждестранна терористична организация; за мащабни федерални инвестиции в областта на изкуствения интелект, науката и технологиите; за насърчаване на водещата роля на САЩ в областта на криптовалутите, финансовите технологии и редица други.

На 22 януари 2025 г. Народното събрание избра съставите и ръководството на постоянните парламентарни комисии. Парламентарната опозиция получи

едно председателско място – представител на партия „Възраждане“ беше избран за председател на постоянната Комисия за българите извън страната.

На 23 януари 2025 г. лидерът на ГЕРБ Бойко Борисов обяви, че се отказва от председателското място в Комисията по външна политика и въобще от участие в постоянните комисии на 51-то Народно събрание. Съобщено бе, че лидерът на ГЕРБ започва работна обиколка в страната, по време на която ще се срещне с кметове, общински съветници и симпатизанти на ГЕРБ от 119-те общини, управлявани от кметове, излъчени от партията. Народното събрание отхвърли точката от дневния ред, предложена от „Възраждане“, за създаване на Временна комисия за установяване на всички факти и обстоятелства относно наличието на влияние от страна на Съединените американски щати в Република България, включително от свързани и произхождащи от тях неправителствени организации и фондации.

Продължиха полемиките около финансовото състояние на държавата и бюджета за 2025 г., включително в контекста на потенциалното присъединяване на България към еврозоната.

На 20-24 януари 2025 г. се състоя 55-ата годишна среща на Световния икономически форум в Давос. Насловът беше „Сътрудничество за интелигентната ера“. Дискусиите бяха фокусирани върху изграждането на по-силни и по-устойчиви икономики в условията на големи геоикономически и технологични промени, включително внедряването на изкуствен интелект (ИИ) и чистите технологии. Към форума се обърна дистанционно и новоизбраният президент на САЩ Доналд Тръмп, който очерта приоритетите на новата американска външна политика. Обсъдени бяха и редица ключови теми, които ще бъдат на вниманието на Глобалната среща на върха за действия в областта на изкуствения интелект, насрочена за 10-11 февруари 2025 г.

От 28 януари 2025 г. започна вътрешнопартийната кампания за избор на нов председател на БСП преди предстоящото на 15 и 16 февруари заседание на 51-вия конгрес на партията.

През януари продължиха мащабните антиправителствени протести в Сърбия, започнали в края на 2024 г. след трагичен инцидент в Нови Сад на 1 ноември, при който срутилата се бетонна козирка на местната жп гара уби 15 души. В резултат от протестите на 28 януари 2025 г. министър-председателят на Сърбия Милош Вучевич подаде оставка.

През януари 2025 г. продължи руската агресия срещу Украйна. По данни на украинския проект DeepState, цитиран от Newsweek, през януари агресорите са успели да окупираат 268 кв. км., което е най-бавното темпо от август 2024 г. Смята се, че в периода от юли 2024 г. до януари 2025 г. Русия е окупирала около 2823 кв. км. украинска територия, като пикът е бил през ноември миналата година, когато са окупирани 792 кв. км. Украинският пробив в руската Курска област успява да задържи позиции, въпреки че руската страна въвлече във войната свежи военни части от Северна Корея. Наред с това, през януари 2025 г. дронове поразиха три големи рафинерии на територията на Руската федерация.

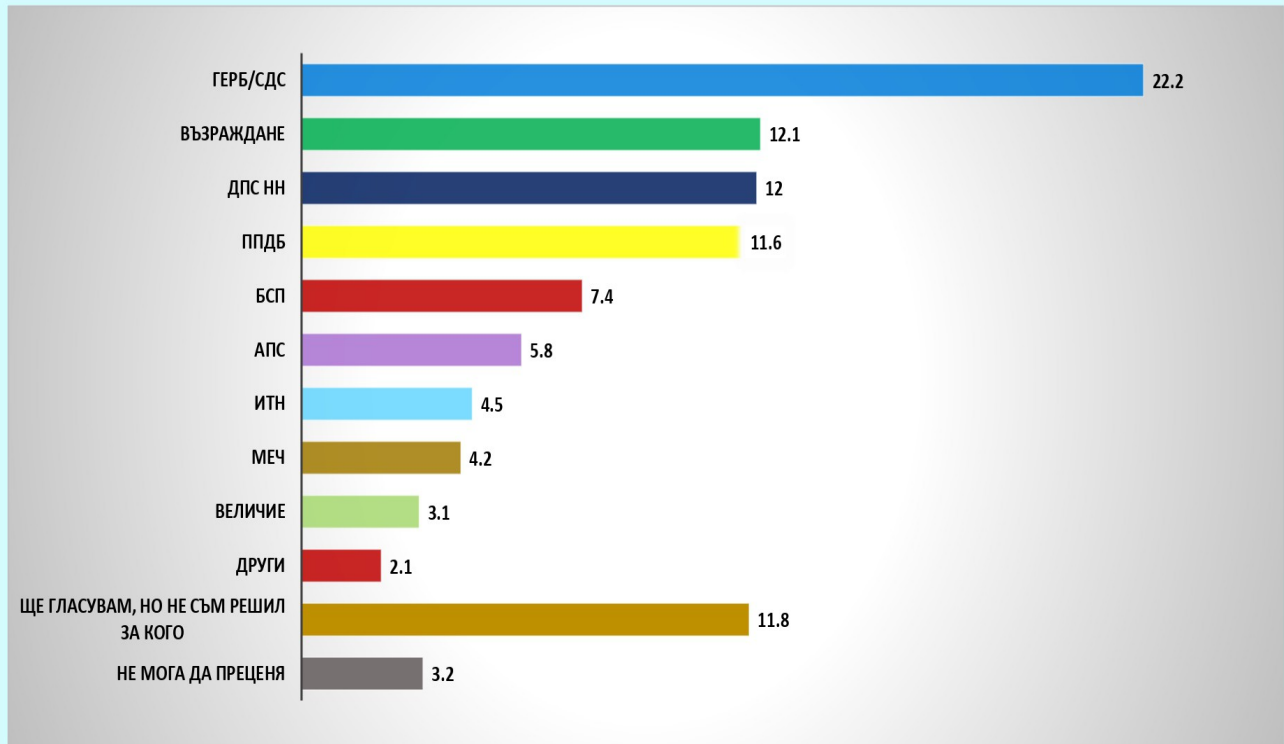
Част втора
СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ДАННИ
ЯНУАРИ 2025 Г.

Положителни очаквания за Тръмп, ГЕРБ със солидна преднина, конкуренция за второто място

Според данните от редовното социологическо проучване на „Галъп интернешънъл болкан“ през м. януари 2025 г., в българското общество се регистрират сравнително високи очаквания за положителни промени за Европа и България от политиката на новия американски президент Доналд Тръмп. Така мислят близо една трета от респондентите – 30,4 %. По около една четвърт е делът на респондентите, които имат очаквания за негативни промени – 24,4 % или смятат, че новият управленски екип във Вашингтон няма да донесе съществени промени за нашата страна и европейските партньори – 25,6%. Това показват данните от експресно национално представително проучване на „Галъп интернешънъл болкан“, проведено в периода 8-12 януари 2025 г. с телефонно интервю на 800 пълнолетни граждани (вж. паспорт на изследването по-долу).

На вътрешнополитическия терен към 12 януари 2025 г. се наблюдава следното разположение на политическите сили. ГЕРБ запазва солидна преднина пред останалите формации в 51-то НС – 22,2%. За второто място има остра конкуренция - в своеобразен „пакет“ с незначителни разлики помежду си са три политически сили: „Възраждане“ - 12,1%, ДПС-Ново начало - 12,0% и ПП-ДБ – 11,6%. БСП-Обединена левица показва стабилизиране на ниво 7,4%. АПС получава – 5,8, ИТН – 4,5%, МЕЧ – 4,2, а „Величие“ е под четирипроцентната бариера – 3,1%. Останалите дялове се разпределят между формации с декларирана на този етап подкрепа под един процент.

За коя от следните партии бихте гласували, ако следващата неделя се провеждат парламентарни избори?
/Сред решилите за кого ще гласуват/

Доверие /Недоверие в:

(%)

Личност:	доверие	недоверие	Нямам мнение
Румен Радев	48,9	38,30	12,8
Бойко Борисов	21,7	62,3	16
Наталия Киселова	19,8	39,5	40,7
Костадин Костадинов	13,6	69,8	16,6
Делян Пеевски	12,2	79,4	8,4
Слави Трифонов	14,6	70,2	15,2
Джевджет Чакъров	6	75,1	18,9
Атанас Зафиров	6,3	59,7	34
Кирил Петков	8,7	80,1	11,2
Асен Василев	8,3	78,8	12,9
Атанас Атанасов	5,4	71,2	23,4
Радостин Василев	7,4	63,3	29,3
Ивелин Михайлов	4,6	61,2	34,3
Димитър Главчев	12,5	60,6	26,9
Росен Желязков	16,1	53,8	30,1

ПАСПОРТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО:

Метод на регистрация на данните: телефонно интервю

Обем на извадката: 800 интервюта с пълнолетни граждани на България.

Метод на формиране на извадката: Квотна извадка, формирана по признаците възраст, пол, образование и тип на населеното място.

Теренна дейност: 8-12 януари 2025 г.

Представителност: Национално представително за пълнолетното население на страната. Проучването възпроизвежда структурата на населението следните демографски признаци: пол, възраст, образование, тип населено място.

Част III

ВЪТРЕШНА ПОЛИТИКА

Раздел първи

НЯКОИ ИЗВОДИ ОТ ПОЛИТИЧЕСКАТА 2024-ТА ГОДИНА

Остър дефицит на рационален политически диалог

През 2024 г. на българската политическа арена се очерта остър дефицит на заявени и практически осъществявани идеологически визии за развитието на България, но най-вече – на произтичащите от тях постулиране, утвърждаване, разпространение и придържане на политическите субекти към определена идеологическа ценностна система. Това се открие като един от основните проблеми на актуалната българска политика и държавно управление в контекста на правителствените конфигурации от последните четири години, когато с лозунги за „промяна“, визията за политическото, а оттам и за общественото и икономическо развитие, беше сведена до постановки като „няма ляво, няма дясно“ и „с леви мерки – десни резултати“. Това се наслоява върху далеч по-фундаменталния дефицит – липсата на българска доктрина (или „българска мечта“), даваща посоката, идеята и перспективата за лично и обществено развитие и благоденствие на европейска България.

Задълбочи се характерната за последните четири години тенденция политическото статукво да се консолидира главно в името на своето оцеляване, за сметка на обществения интерес. Теснопартийният егоизъм, властовите интереси и задкулисни зависимости често вземат връх над борбата за „благо и интереса“ на гражданите. Демократичният политически диалог беше подменен от взаимно унищожителни партийни вражди, „червени линии“, имагинерни разделения на „добри сили и тъмни сили“. Всичко това получи публична изява и в промененото

отношение към политическите опоненти, в политическото поведение и в езика, който се употребява от българския политически елит. В този смисъл, политическото говорене, като власт и инструмент на властта, а и като нейно дейно упражняване, се превърна в отражение на мисълта, на морала, на душевността, а оттам и дефинира публичния образ на личността на множество водещи български политици.

В този контекст, политическата търпеливост на българските граждани намери израз в системно неучастие в изборния процес, довело до рекордно ниска изборна активност. Поради действия и най-вече бездействия на българския политически „елит“, активно участващите в политическия процес избиратели бяха сведени до санитарния минимум – до т.нар. „твърди ядра“ на основните политически партии. В същото време, това отвори пространство за партии-еднодневки и кандидати за нови политически „месии“.

Политическата комуникация у нас през 2024 г. беше на изключително ниско ниво. Оценката за начина, по който властта комуникираше с гражданите относно необходимостта от вземане на едно или друго решение, въпросите кой поема отговорността и реалните ангажименти, какви са ползите за нацията, за всеки български гражданин и прочие, могат да бъдат оценени със „Среден 3“. Поредицата служебни и редовни правителства през последните четири години бяха най-слабите от комуникационна гледна точка (а и не само!), които са управлявали България след промените. Те не съумяха да разкажат пред обществеността в позитивен аспект почти нито едно свое реално постижение. Така например, дори несъмненият положителен пробив с присъединяването на България към Шенгенското пространство, потъна сред море от негативни интерпретации, свързани с първоначалната негова половинчатост, въпреки че определено това бе крачка напред и в правилната посока.

Политическата комуникация не е изведена като съществен елемент в

политическата надпревара. За сметка на това в политическия процес се залага все повече на популизъм, на политическа кампания на терен, свързана и с нерегламентирани взаимоотношения с избирателите, на политически клиентелизъм и различни форми на политическа корупция. Станахме свидетели и участници в парадоксална ситуация, при която крайното публично вербално противопоставяне се харесва на твърдите ядра – безогледната конфронтация, дори откровените обиди, заплахи и обвинения, импонират, радват и разпалват страстите на твърдите ядра все повече. От друга страна обаче, същото това поведение и език, отвращават, отблъскват, деморализират и демотивират огромната част от имащите право на глас български граждани. Всичко това допринесе за своеобразно окупиране на съществена част от политическата активност от кандидати за нови „месии“, от хора, оплетени в зависимости, с проблеми с правосъдието, с недостатъчен личностен авторитет, с компрометиран в годините на прехода политически интегритет. Страстите и емоциите на политическата арена взеха връх над рационалното общуване между самите политици, а също и между политиците и избирателите.

Краят на един политически цикъл

Основната тема на „промените“, „промяната“ и „реформаторското“ през 2024 г. - съдебната реформа, изживя своя предизвестен крах поради погрешните цели и погрешния политически и правен инструментариум, който ангажираните с нея политически сили приложиха. Кулминацията на този крах беше опитът за конституционна ревизия, който беше отменен почти изцяло от конституционната юрисдикция. Това беше и логична последица от категоричното несъобразяване на „реформаторите“ с предварителните и предимно отрицателни оценки и становища, дадени от експерти, от академичната юридическа общност и от заинтересованите страни. Въпреки почти консенсусната негативна оценка на

предложената „съдебна реформа“ и свързаните с нея промени в Конституцията, никой от вносителите и от конюнктурното конституционно мнозинство, така и не успя да привлече общественото, а и меродавното експертно мнение, на своя страна. С това приключи един политически цикъл, започнал около и след 2015 г., в който провеждането на тъкмо този модел на „съдебна реформа“, беше превърнато във „въпроса на въпросите“ и в структуроопределящ фактор за политическия процес.

Блокиране на основни управленски процеси и на висши държавни органи

В резултат от анихилирания политически диалог и от неспособността на политическите сили в парламента да изграждат работещи мнозинства, през 2024 г. се задълбочиха прекомерно редица негативни тенденции в системата на държавното управление. Сред тях следва да бъдат открити сътресенията в административните процеси по усвояването на европейски фондове, затрудненията с финансирането по Плана за възстановяване и устойчивост, опасността от напускане на страната от стратегически инвеститори, както и продължаващата тенденция за превръщане на страната в нискобюджетна алкохолна туристическа дестинация. Все в този контекст може да се разглежда и затормозяването на дейността на десетки ключови конституционни, регулаторни и контролни органи, причинено от системното бездействие на Народното събрание, парламентарните партии и останалите отговорни институции, които не попълниха състава им след изтичане на техния законоустановен мандат. На практика установихме, че политическата отговорност, в случай на управление на служебни правителства, не само е размита, тя просто не съществува. Зад служебния министър-председател няма политическа сила, няма институционалност, а само една гола нова процедура, само непохватни и неумели занимания от страна на едно конюнктурно „мнозинство“ с фината материя на

конституционното управление. И никакво външно международно доверие за устойчивост на решенията и политиките.

Потенциал за радикализъм и про-авторитарни тенденции

В условията на политическата криза след 2020 г., в публичното пространство често бяха лансирани тези, според които е налице значим потенциал за мобилизиране на протестен и наказателен вот. Тези прогнози не намериха покритие с действителността и през изминалата 2024 г. Свидетелство за това е спадът в интереса и ангажираността на избирателите за участие в демократичния процес. Негласуващите станаха устойчиво около 60 %. Би могло да се каже, че тези разнородни обществени среди не гласуват, защото не харесват никого, разочаровани са от „своите“, омерзени са от „чуждите“ и поради това са цялостно отчуждени и демотивирани от политическото, намирайки начини да живеят и да се справят с всекидневието, от позицията на незаинтересовани и пасивни свидетели на случващото се на политическата арена. Разбира се, това не означава, че под повърхността не съществува и латентен потенциал за осъзнаване на нуждата от политическо представителство. В средносрочна перспектива и при подходящи политически условия, каквито през изминалата 2024 г. нямаше, би могло да се очаква някаква част от тези 60% негласуващи българи да се самоорганизират и да създадат нови политически субекти около новопоявили се лидери, основани на определена идеология. В краткосрочен аспект обаче, с висока вероятност е хипотезата, че част от този електорален потенциал може да бъде мобилизиран от появата на радикални и/или про-авторитарни политически субекти, свързани с появата на пореден нов „месия“, „спасител“, интернет-гуру, шарлатанин или привърженик на „здравата ръка“ - все политически профили, които по правило разчитат на деидеологизация на политиката (“няма ляво, няма дясно”) или пък на ограничаване на демокрацията в името на „висши

национални интереси“. Политическата криза след 2020 г. сякаш откряна вратите за подобно политическо участие и само нейното трайно преодоляване през 2025 г. би могло да предотврати опасностите, които то носи в условията на деморализирана демокрация и ниска демократична култура. Такава опасна тенденция би могла да се активизира при ново навлизане на страната в спирала от политическа нестабилност и липса на редовно, избрано по парламентарен път управление, които да получават и подходящо „озвучаване“ от руските пропагандни наративи, насочени към ерозия на демократичния модел в Европа.

Наред с това, през 2024 г. продължи фрустрацията на демократичния процес в страната. Следва да се отбележи обаче, че симптомите на фасадна демокрация, на нерегламентирани влияния върху управлението, обозначавани понякога като „дълбока държава“ и „паралелна власт“, не се превръщат нито в основна тема по време на предизборните кампании, нито в предмет на рационален политически диалог. Вместо това, на преден план се извеждат радикализация, при която политическите субекти се превръщат в своеобразни „племена“, които не търсят конкуренция и сблъсък на идеи и политики със своите конкуренти по пътя на диалога и преговорите в името на общото благо, а воюват за взаимно унищожение с цел да получат по-голям дял от контрола върху публичните ресурси.

Към гореизложено следва да се прибави, че през изминалата 2024 г. в публичното пространство беше налагана интензивно тезата, че решението на политическата криза е в появата на нов политически субект, свързан, засега предимно спекулативно, с президента Румен Радев и неговото обкръжение. Лансираше се твърдението, че такъв хипотетичен политически субект би разполагал с огромен потенциал да промени съществено политическата, а оттам и парламентарната конфигурация в страната. Въпреки интензивните опити да се генерира обществено очакване за „президентска партия, която ще помете

всичко“, гарнирана и с идеи за „промяна на политическия модел“, това не се случи. Тъкмо обратното – вероятността от непосредствената реализация на такъв сценарий за развитие на политическата ситуация, беше неутрализирана с преодоляването на политическата криза, свързано с наченките на нормализация на политическия диалог и сформирването на многопартийно правителствено мнозинство, доминирано от спечелилата изборите партия ГЕРБ. Прочее, следва да се отбележи, че опитите да се нормализира в публичното пространство възгледът, който привързва един действащ държавен глава към създаването на партиен проект по време на неговия мандат, както и реалното позициониране на действащия държавен глава като активен участник в междупартийните борби, ерозира конституционния статус на действащия президент като неутрална власт с арбитражни функции по време на политическа криза. Трябва да се държи сметка, че тази ерозия е сред факторите, катализирани политическата криза след 2020 г.

Голямото пренареждане в САЩ - влияние върху Европа и България

Президентските избори в САЩ през ноември 2024 г. и победата на Доналд Тръмп показаха съществена промяна в електоралните настроения, свързана и с видими социокултурни размествания, които намират израз в посланията, ценностните предпочитания и символността, които владеят общественото мнозинство и съответно рефлексират върху мейнстрийма на масовата култура и публичния дискурс. Това дава на 47-я президент на САЩ не само категоричен политически мандат от мнозинството на американската нация, но и широк обществен фундамент за осъществяване на заявената от него и Републиканската партия на САЩ дълбочинна политическа и административна промяна в целите, приоритетите, структурите и подходите на държавното управление, на икономическата и външната политика на САЩ. Вън от всякакво съмнение е, че

тези процеси и пренареждане на политическите пластове отвъд океана, в средносрочна перспектива ще окажат значително влияние върху Европа и България.

Раздел втори

ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ - ЯНУАРИ 2025 г.

Стартови позиции, определящи действията на партиите

Настоящата 2025-та година за българите започна с ключово политическо събитие – избирането на редовно правителство от Народното събрание. След четири години на политическа и партийна криза очакванията на гражданите са съсредоточени не толкова върху предложенията за политики, колкото върху това да има действащо правителство. След произведени девет избора: парламентарни – на 4 април, 11 юли и 14 ноември 2021 г., на 2 октомври 2022 г., на 2 април 2023 г., на 9 юни и на 27 октомври 2024 г.; президентски – на 14 ноември 2021 г. и местни – на 29 октомври 2023 г., картината на протестираща България от 2020 г. се промени радикално. Гражданската енергия и активизъм са заменени с политически искейпизъм и рекордно ниско участие в изборите. Високият градус на емоции и надежда се сведе до единственото искане – просто да има работещи институции: Народното събрание да избере председател и да конструира своите постоянни комисии; да има работещо парламентарно мнозинство и избрано от Народното

събрание правителство. Кой, как, колко власт и в името на какво, са въпроси, които просто не очакват своите отговори, защото за българите те изглеждат очевидни – държавата липсва, институциите не функционират, а проблемите се трупат. Хоризонт, перспектива, стратегически цели в политиката са заменени от необходимостта тук, днес и сега, да се справим с проблемите на ежедневието, родени от години на управленски грешки и бездействие.

Изтощено и объркано е не само общественото мнение, но и самите политически субекти. Очакването отвън да бъдат решавани вътрешните ни проблеми, е някаква съвременна гротеска на годините след драматичния преход през 1990-те, който не удовлетвори надеждите на българите – години, които бяха белязани с надеждата, че членството в Европейския съюз ще създаде някакъв ред и ясна посока на политическите действия на страната.

Протестите срещу правителството на ГЕРБ начело с Бойко Борисов през 2020 г. можем да определим като начало на политическа криза, комбинирана с криза на основните политически партии. Тази криза продължи четири години. Възможно ли е да определим 2025 г. като продължение на тази криза или сме изправени пред преобръщане не само на картината, но и на нейното съдържание? Отговор на този въпрос могат да дадат процесите на трансформация, които преживяват българските партии.

Протестите през 2020 г. рисуваха картината на една България с напълно различна партийна палитра – възникнаха няколко нови политически проекта, от които само “Има такъв народ” (ИТН) успя да канализира енергията на протеста, да заеме първото място, след което обаче тутакси да загуби властта. На практика нито новите партии успяха да формират и стабилизират електорална подкрепа, нито старите в лицето на „Демократична България“ (ДБ), успяха да се възродят след годините, в които не успяваха да получат стабилно парламентарно присъствие. Едва комбинацията на нова партия с енергията на мажоритарния вот

за президент създаде нов политически играч - партия „Продължаваме промяната“ (ПП). Тази партия се опита да комбинира едновременно два успешни модела на възникване на нов политически субект. Първият, моделът „партия без партия“, характерен за възникването на НДСВ, но без фигурата на Симеон Сакскобургготски. Вторият, моделът на „новата надежда“, която ще измете старите партии, но без да разполага с фигура като Бойко Борисов. Липсата на собствен политически образ, компенсирана от опита да се създадат нови политически лидери и водачи на нацията в лицето на Кирил Петков и Асен Василев, постоянно спъва развитието на ПП като партия и се отразява на мястото ѝ в политическите процеси.

През последните четири години, въпреки привидната липса на нещо ново и различно, изборните резултати, като че ли просто се повтаряха. Повтаряше се и безсилието да се състави правителство, след което следваха нови парламентарни избори. На този фон, началото на 2025 г. показва доста различно състояние на основните български партии.

ГЕРБ излезе от комфортната позиция на партия, създадена за власт и пребивавала единствено във властта. Парадоксално, през 2021 г. за първи път партията на г-н Борисов, получила властта с посланието за промяна, беше свалена от власт от ПП-ДБ със същото послание. Оказала се за втори път в рамките на една година с електорална загуба след цели 12 години в управлението на страната, само 3 години по-късно ГЕРБ се завърна на власт без да успее да пребивава в опозиция. Краткото време на съществуване на коалиционното правителство на ПП, ДБ, ИТН и БСП, оглавено от Кирил Петков, вместо да доведе до поставяне на ГЕРБ в обичайната позиция на всяка партия, която преминава от управление към опозиция и обратно, просто отрази една електорална загуба, но не и реално извеждане от структурите на властта, или както гласеше партийният жаргон по това време - т.нар. „изчегъртване“ от властта. Силните позиции на ГЕРБ в

местната власт, създадената банка кадри с политически и административен опит във всички институции и сектори на държавата и обществото, както и агресивната позиция на политическия опонент ПП-ДБ, изразена в категорични опити за фактическа и символична лустрация, позволиха на партия ГЕРБ да запази и втвърди своето електорално ядро от твърди избиратели, които в следващите две години гарантираха на партията първото място на изборите. Ниската избирателна активност допринесе за това битката за оцеляването и връщането във властта да се решава основно от твърдите избиратели. Така за ГЕРБ остана задачата да задържи това твърдо ядро и да не позволява умората от изборите и невъзможността електоралната победа да се реализира в управление на страната, да доведе до срив.

След съставянето през януари 2025 година на правителство с мандата на ГЕРБ и доминирано от ГЕРБ, тази партия остава основен елемент на българската партийна система. Новият етап в нейното развитие се състои в доказването ѝ като партия на властта, защото за нея, нейните активисти и партиен елит, дрехата на опозиция е не само неудобна – тя е непозната и нежелана за усвояване. Тази стратегия е фактор, който максимално ще влияе върху поведението на ГЕРБ във властта. Гарантирането на достатъчно време, за да се постигнат резултати и да се реализират интереси, ще определя действията на партията както в управлението, така и в парламента. Следователно, новото правителство ще работи по конкретни проблеми, по които е възможен компромис между партиите, които го подкрепят и участват във властта. Решаването на проблеми, които могат да предизвикат активизиране на протестен потенциал, недоволство и негативизъм в общественото мнение, ще бъде максимално отлагано във времето, защото енергията е насочена към удържане на ГЕРБ в управлението на страната до получаване на полезни за електоралната битка резултати.

Поредицата от избори стабилизира електоралната йерархия в партийната

система. На този етап тя е структурирана на три нива. На първото ниво е ГЕРБ, който е далеч преди останалите три формации, с около 10% електорална разлика. На второто ниво, в своеобразен пакет и в остра конкуренция за второто място в бъдещи избори, са „Възраждане“, ДПС-Ново начало и ПП-ДБ (ранжирани според социологическите данни на „Галъп интернешънъл болкан“ за м. януари 2025 г.). На третото ниво в момента имаме три партии (с възможност и за повече в бъдеще), които са в зоната близо до 4-процентната бариера. Две от тях – БСП и ИТН, са част от управляващата коалиция, докато втората формация, а АПС е позиционирана като част от правителственото мнозинство в Народното събрание. БСП и АПС са не просто заети с решаването на тежки организационни, лидерски и вътрешно-партийни проблеми. За тях на преден план е решаването на въпроса за оцеляването и съществуването им като политически формации. Защото и двете са партии, които черпят сила от местните организации и своите активисти, които са в разнебитено състояние. Възстановяването им е свързано и с решаване на лидерския проблем. Като част от властта, тези партии ще използват мястото си в управлението като ресурс за решаване на въпроса за оцеляването – действие, което в българските условия рядко води до нещо повече от решаването на персонални проблеми. Другата партия на това ниво е ИТН, която се намира в тенденция на застой. Те имат около 6% електорално влияние, което биха могли да запазят заради участието във властта. Дали обаче това ще се случи не е ясно, поради наложилата се от участието в управляващата коалиция рязка промяна на политически позиции. Така че, при тях големият въпрос е дали режимът на оцеляване, в който функционират през последните три години, ще продължи или ще приключи с участието им в това правителство.

Важна характеристика на настоящата парламентарна конфигурация е, че заявените като опозиция на правителството партии са в същото време и ожесточени съперници помежду си. Те са идеологически разнородни и изглеждат

политически несъвместими. Борбата между тях доминира над атаките срещу правителството, което създава допълнителен комфорт на управляващата коалиция. Към настоящия момент изглежда почти невъзможно дори внасяне на вот на недоверие към правителството, защото той изисква подкрепа от 48 народни представители, докато всяка от опозиционните партии поотделно има по-малък брой депутати. Показателно е, че първите опозиционни атаки към правителството са насочени към несъвместимостта на партиите в мнозинството. Това в същото време лишава от сила аргументите за евентуално обединение на опозицията и общи опозиционни действия срещу правителството. Състоянието на опозиционните партии показва необходимост от време, за да решат свои вътрешни проблеми, което е фактор в полза на стабилността на правителството.

„Възраждане“ е партия, която преминава през реструктуриране на електоралното си тяло. То е свързано с превръщането от типична несистемна партия, в системна, но радикална партия, която е част от радикалното европейско семейство. От началото на поредицата от предсрочни избори през последните години, се наблюдава тенденция към стабилизиране на резултатите. Необходими са обаче повече данни и по-системен анализ, за да се определи възможната електорална граница на тази партия. Първо, защото тя отдавна е излязла извън рамките на обичайния за България антисистемен вот, който е между 7% и 10% - това са резултатите на една или няколко партии, които влизат в парламента поради вот „срещу“, а не „в подкрепа“. Второ, защото тя формулира конкретни политики и аргументи по отношение на предложени от политическите опоненти политики, което я превръща в опозиционна, но и системна партия. Трето, учредяването на нова европейска партия, която избира за свой лидер представител на „Възраждане“ в Европейския парламент показва възможност за прехвърляне на авторитет и външна легитимация на тази плоскост. Електоралната трансформация и привличането на нови групи избиратели компенсират загубата

на обичайните, гласуващи „анти“ избиратели, което е другото валидно обяснение за липсата на забележимо нарастване на избирателите на „Възраждане“.

Знаменателното разделение през 2024 г. на последната оцеляла в електоралните си размери партия на прехода – ДПС, доведе не само до спор за аббревиатурата ДПС в навечерието на парламентарните избори, но и в остра конкуренция за избирателите на партията, доказали своята вяроност и подкрепа за нея в продължение на 35 години. ДПС-Ново начало демонстрира много енергично политическо поведение и действие, успя да получи по-голяма подкрепа в последните избори и понастоящем продължава усилията изцяло да спечели корпуса на традиционните избиратели на ДПС, прибавяйки към тях и нови. Лидерът на ДПС-Ново начало Делян Пеевски, демонстрира амбиция да превърне партията във втора политическа сила при следващи избори и да играе ключова роля в развитието на политическите процеси и при сформирването на бъдещо управление. Резултатите от изборите през 2024 г. и повишената политическа активност на партията, са показателни, че такова развитие на електоралния потенциал е възможно. Позиционирането като опозиция в настоящия парламент, опитите на формацията активно да задава теми за обществена дискусия и политическо действие, съчетани с критиката към правителството, са в състояние да генерират обществено внимание и подкрепа.

В коалицията ПП-ДБ има вътрешни разногласия и съперничество, но и ясно разбиране, че разпадането на коалицията може да има само един резултат – свеждане на парламентарното присъствие на всяка от партиите до незначително. Тенденцията от серията избори е към намаляване на електоралната подкрепа, която в този момент се изразява в 37 депутатски мандата. Стратегическата цел тук е запазване на коалицията и възможност за гарантиране на второто място чрез неуспеха на правителството. На практика ПП-ДБ има нужда от време, в което правителството да успее да се провали, за да може това да способства за стопиране

на отлива на избиратели от тях. За три години те успяха да загубят повече от половината си избиратели, заради невъзможността да се справят не само с управлението, но и с политиката като дейност. Остава да наблюдаваме как ще се справят като опозиция, защото при тях електоралният резултат не произтича от вътрешни фактори – сила на организацията, авторитет на лидерите, ефективност на политиките, а от външни – желание в обществото за промяна, с която те все по-трудно успяват да се идентифицират. Ролята на опозиция е напълно нова за ПП-ДБ, които още от индивидуалното си участие в протестите през 2020 година до днес предлагат едни и същи общи послания – битка с корупцията, защита на евроатлантическите ценности и съдебна реформа чрез смяната на главния прокурор. Това по същество е посланието на месията, който води хората към нови светове. Ролята на опозиция обаче налага формирането на ясни политики и конкретни политически решения, които да бъдат противовес на предлаганото и правеното от правителството. Това е роля на сравнението, а не на водача. Всичко казано дотук, заедно с липсата на какъвто и да било опит да структурират организационно действие на терен, включително в София, Варна и Пазарджик, където имат спечелени кметски места, показва, че ПП-ДБ сами ограничават ресурсите си за развитие и електорална подкрепа.

Разместване в така очертаната структура на електорално влияние може да се получи по-скоро в дъното, което може да се разшири, но може просто една партия да замести друга в парламента при следващи избори, за които партиите ще са готови не по-рано от година. Тази картина показва, че на практика е завършил цикъла на разтърсване на партийната структура, без все още кризата на партиите да е намерила своето трайно решение. Онова, което се случи през януари 2025 г. с формирането на редовно правителство, представлява по-скоро завършване на процеса на трансформация, започнал с протестите през 2020 г., преминал през четиригодишна политическа и партийна криза и завършил с

промяна в структурата на партийната система и функционирането на политическите партии. Обобщено казано, развитието на партийната система след демократичните промени започна с битката между два силни политически субекта, както беше през 1990-те години (СДС и БСП), премина през ситуация с една водеща политическа сила като център на партийната система (НСДВ през първото десетилетие и ГЕРБ второто десетилетие на XXI век), за да стигне до настоящето раздробяване, при което наблюдаваме една силна партия на върха, която обаче е достатъчно слаба, за да бъде самостоятелен гравитационен център на системата. Наред с това, има три средни партии/коалиции, които са постигнали възходящо развитие, но все още имат неясно бъдеще в борбата за второто място на избори, а накрая се разполага аморфна група от нововъзникващи политически субекти и стари партии в режим на оцеляване.

Част IV

МЕЖДУНАРОДНА ПОЛИТИКА

Раздел първи

Политическата промяна в САЩ – предпоставки и перспективи

С избора на Доналд Тръмп за втори президентски мандат, САЩ навлизат в нов – трети за последното столетие – цикъл на институционална и идеологическа трансформация. Дългите цикли в американската политика продължават около половин столетие. Можем да ги проследим назад в историята – до Гражданската война от 60-те години на XIX век, след която страната тръгва по пътя на динамично индустриално-корпоративно развитие, което я превръща в индустриален икономически лидер на света в началото на XX век. Голямата депресия от 1929 г. потопява Америка в стопанска катастрофа с нарастваща заплаха от политическа революция, подобна на тези в Русия и Европа. Изборът на Франклин Рузвелт за президент през 1930 г. слага началото на цялостна трансформация на институционалната система на федерално управление върху нова доктринална основа. Америка е основана върху презумпцията за „малката държава“ – ограничено правителство, което трябва в най-минимална степен да интервенира в живота на обществото, за да не бъде застрашена свободата на гражданите. Това ограничение е особено валидно по отношение на икономиката – там пазарът трябва да решава всичко. В средата на XIX век федералният бюджет е... един процент от националния доход. Рузвелт драматично променя всичко това. С поредица от укази той създава основите на една доста по-силна интервенционистка държава, която се наема с макроикономическо регулиране, намесва се на пазара като инвеститор и предприемач, наема голям брой останали без работа американци в държавни проекти за развитие на националната инфраструктура. Седем-осем години по-късно Америка излиза напълно от

кризата, а моделът на управление на Рузвелт – New Deal - се разгръща в устойчив политически съюз, в институционална основа на обществените отношения и съвкупност от идеи за същността и перспективите на общественото развитие.

През 70-те години на XX век САЩ заедно с целия западен свят затъват в многоизмерна стопанска криза – далеч не толкова драматична колкото Голямата депресия, но достатъчно сериозна, за да подкопае икономическото благосъстояние на „обществото на всеобщо благоденствие“. През 1973 г. се разразява мощна енергийна криза след рязкото вдигане цените на нефта от картела ОПЕК. Моделът на кейнсианско макроикономическо управление, заложен от реформите на Рузвелт започва да се разпада. По-високата инфлация не поражда икономически растеж и пълна заетост, а стагнация на производството и пазара, описвана с новия тогава термин „стагфлация“. През този период общественото съгласие в Америка е много крехко предвид Виетнамския синдром – силно поляризирано общество в резултат от войната във Виетнам и поражението в нея. Позициите на САЩ в противоборството на Студената война и тяхната институционална сила са също толкова уязвими. Усилията на тандема Никсън – Кисинджър за частично помирение с Пекин и Москва отразяват именно тази уязвимост. Президентът Джими Картер не успява да овладее както икономическата криза у дома, така и поредицата от ключови международни кризи – ислямската революция в Иран и нахлуването на Кремъл в Афганистан. Политическият и стопански модел New Deal е изчерпан.

На власт във Вашингтон идва Роналд Рейгън с мощна нова доктрина за обновлението на Америка и за нейното мощно завръщане в двуполюсния свят на Студената война. Рейгън оглавява „неоконсервативната революция“ – съвкупност от идеи, отхвърлящи конструкцията на кейнсианската държава и възраждащи легитимността на „свободния пазар“. „Слезте от гърба на държавата – призовава неоконсервативния публицист Ървин Кристъл – извадете ръцете ѝ от вашите

джобове!“ Роналд Рейгън инвестира своята мощна политическа харизма в две основни послания. Първото – държавата не е решение на проблемите, тя е самия проблем. Колкото по-малко държава – толкова по-добре. Колкото по-малко регулации – толкова по-добре. И второ – Америка трябва да фокусира цялата си мощ в противоборството с тоталитарните режими начело с Кремъл, да покаже категоричните преимущества на свободата като своя основна същност – ценностни, стопански, политически. Доктрината на Рейгън има впечатляващ успех в извеждането на Америка и Запада от кризата и в разгръщането на нейната всестранна мощ – стопанска, технологична, ценностна и военна. В какво се корени успехът на неоконсервативната революция и утвърждаването на един нов модел на икономика, на институционална система и на висок престиж и привлекателност – „мека власт“? Доктрината Рейгън отваря и легитимира един мощен процес на социална промяна, назряващ през 60-те и 70-те години на XX век – глобализацията.

Охранявайки националния пазар кейнсианската държава ограничава глобалния капитал. Доктрината за „минималната държава“ и „свободния пазар“ освобождава капиталовите и технологични потоци от националните регулации и ограничения. Американските – и западните национални елити бързо се превръщат в глобални корпоративни елити. Всякакви опити за регулации или контрол върху глобалния пазар се считат за нелегитимни. Глобализацията се осъществява чрез свободното движение на капитали, технологии и предприемачи, но политическите и институционални гаранции за нейното осъществяване са де факто поети от САЩ като единствена хегемонна свръхсила – особено след рухването на Съветския съюз. Така в недра на американската федерална държава постепенно назряват сериозни – системни напрежения. Отците основатели на САЩ са дефинирали ограничената роля на федералното правителство като най-малък общ знаменател на едно общество, основано върху

принципите на индивидуалната свобода. Тази ограничена държава с минимална бюрокрация е основна предпоставка за властовите баланси на Републиката. Америка е република защото притежава уникално равновесие в разпределението на властта - checks and balances - което не позволява нито прекомерна концентрация на власт, нито директно управление на демоса (за който отците основатели смятат, че може да се превърне в „тълпа“) - като по този начин се гарантира гражданската свобода. Регулираният капитализъм на New Deal поражда мащабна експанзия на административната федерална държава. Извеждането на Америка в ролята на лидер на свободния свят след края на Втората световна война превръща федералното правителство във Вашингтон в колос - център на огромна международна власт - военна, политическа, стопанска, финансова. Победата на Запада в Студената война превръща федералната държава САЩ в най-големия и най-мощен субект на международна власт в писаната история на човечеството. Америка все по-често се възприема като център на гигантска империя, чието функциониране налага императива на една непрекъснато разрастваща се бюрократична система на управление в сърцето на американската република, предпочела да ограничава строго пълномощията на своето федерално правителство. Конфликтът между републиката и империята постепенно набира скорост.

Глобализацията, направлявана от елитите на американския истеблишмънт многократно увеличава властовата мощ на САЩ. Америка се превръща в *benign hegemon* - „добронамерен хегемон“, от който зависи поддържането на международния ред. Тази позиция носи както дивиденди, така и негативи. Дивидентите бързо се концентрират в ръцете на глобалните елити, базирани в Америка, които са овладяли водещите позиции в стопанството и системата на властта на „световното село“. Негативите се разпределят на по-ниските етажи на американското общество. Отказът от регулативно преразпределение на

националното богатство след 1980 г. подкопава позициите на американската средна класа и поляризира обществото. През първите десетилетия на глобализацията индустриалните корпорации масово изнасят своите производства от Америка към новите пазари на Китай и югоизточна Азия, където нормата на печалба е много по-висока. В Америка остават зони – „ръждиви пояси“ – на изоставени индустриални комплекси, на разрушена инфраструктура, на големи маси освободени индустриални работници, на зони на кризисно преобразуване и частичен упадък. Бумерангът на глобализацията започва да връща в Америка не само бонусите, но и дефицитите на ролята ѝ като лидер на универсалния процес на стопанска, технологична и политическа промяна.

Сблъсъкът на републиката и империята е не само стопански и управленски, но и идеен, културен сблъсък. Глобализацията се легитимира чрез два основни идеологически проекта – десен и ляв. Десният проект – стопанският неолиберализъм – е идеология на „свободния пазар“, доведена до екстремума на пазарен фундаментализъм. Глобалният пазар е единственият легитимен механизъм на обществено възпроизводство и разпределение на блага – демокрацията, държавното управление, гражданското представителство – индивидуално и групово – са „периферни“, национални механизми на обществените отношения, призвани да осигуряват ред и законност в рамките на своята локалност, но не и да регулират глобалния пазарен процес. Така глобалният пазар се конструира в отсъствието дори на класическия „нощен пазач“ – регулатор по Адам Смит. Но пълната свобода на придвижване на капитали, технологии и информация предполага още две неща. Първо – свобода на придвижване на наемния труд. Второ – формиране на култура на максимална толерантност отвъд различията по пол, раса, религия и традиционна култура, за да бъдат гъвкави и съвместими екипите на глобално предприемачество. Основен инструмент за постигане на подобна толерантност е разпространението на

либералната масова култура по западен – американски образец в света. За да се реализира успешно, тази култура предполага отслабване на връзките и лоялностите на жителите на „глобалното село“ към тяхната дълбочинна традиционна култура. Необходим е идеологически проект за „мултикултурализъм“, който да направи съвместими носителите на многообразни и до голяма степен противоречиви културни традиции.

Световната левица получава силен удар с рухването на комунистическата система, както и с изчерпването на кейнсианския патос на социалната демокрация към края на 20 век. Възраждането на левицата става възможно чрез сключване на парадоксален политически съюз с нейния „най-зъл враг“ – буржоазията, чиято най-мощна част формира глобалния стопански елит. Традиционният интернационализъм на левите – „пролетариатът няма отечество“ – получава нова дефиниция като идеология на „мултикултурализма“. Ако неолиберализмът легитимира глобалната интеграция на икономиката, то мултикултурализмът легитимира глобалната интеграция на многообразното човечество, отвъд неговите национални, традиционни и дори религиозни лоялности. Новият културен егалитаризъм придобива плът и кръв с предефинирането на стария класов враг – експлоататора – във фигурата на „арогантния бял мъж“, упражняващ властово насилие срещу жени, малцинства и непривилегирани обитатели на глобалния свят с многообразна идентичност. Това е новият „класов разлом“, който създава основата на „политиката на идентичността“ като ляво идеологическо крило на цялостния проект на глобализацията. Америка е първата и най-важна лаборатория за утвърждаването на новия програмен – идеен синтез на глобализацията. Още през 1994 г. Самюъл Хънтингтън предупреждава, че отказът на Америка от нейната класическа западна цивилизационна принадлежност в полза на един хаотичен проект на „глобална“ идентичност като първообраз на бъдещото човечество носи

дългосрочни рискове за нейното успешно развитие – включително като световен лидер. Ангажирането на американските глобални елити с мултикултурния проект – „политика на идентичността“, води до все по-силна културна, освен икономическа поляризация на американското общество.

Неолибералният икономически модел поляризира американското общество чрез ерозията на средната класа. Мултикултурализмът поляризира обществото със засилване на наследения от миналото разлом между прогресистката либерална култура на „двата бряга“ – източен и западен, и консервативната традиционалистка култура на провинциалния юг и фермерския среден Запад. Глобализацията ескалира обществената поляризираност поради непрекъснатото нарастващата динамика на социалната промяна, диктувана от новите технологии и техните социални, стопански и психологически ефекти. Значими по обхват елитарни групи на американското общество реализират огромни финансови приходи, престиж и властова експанзия в структурите на глобалния свят и в самата Америка. На другия полюс нарастващи по размери обществени групи „изпускат влака“ на все по-бързата промяна и остават „на гарата“, принудени да приемат негативите на шеметно забързания глобален проект – липса на сигурност, обедняване и принуда към спазване на нови обществени правила, чужди на тяхното светоусещане и култура. В своята съвкупност, Америка е по-богата от всякога. И разделена – поляризирана повече от когато и да било след Гражданската война от 60-те години на XIX век. Тази поляризация произвежда политически ефекти и напрежения върху институционалната система на страната. Балансът на властовите разделения в американските публични институции се поддържа в значителна степен от способността за постигане на т.нар. „двупартийни мнозинства“ – bipartisan majorities – около политическия център по ключови проблеми на националния интерес. Полярното политическо противопоставяне осуетява тази възможност и

блокира политическите институционални решения.

Изтощаването на политическия, стопанския и културен потенциал на неолибералния формат на глобализация поражда кризи в институционалния модел на поредния дълъг цикъл на развитие на САЩ. Глобализацията има огромен принос в стопанското и политическото развитие на съвременния свят – еднозначна негативна оценка на глобализацията би била твърде примитивна, едностранчива и невярна. Но подобно на всеки обществен процес глобализацията има своите вътрешни дилеми, противоречиви резултати и определена цена, която някой трябва да плати за нейните постижения. Противоположните идеологии „хвалят“ или „проклинат“ глобализацията. Една уравновесена аналитична оценка е призвана да я оцени в светлината на нейното многообразие като резултати и последици. Първата значима криза в развитието на глобалната система от гледна точка на Америка са атентатите от 11 септември 2001 г. Те показват консолидирането на една враждебна алтернатива на глобалния Запад с център САЩ и тяхната хегемонна роля в света. Администрацията на Дж. У. Буш обяви „война на тероризма“, бъркайки инструмента със субекта на враждебния акт. През 2008 г. избухна мащабна финансова и стопанска криза, демонстрираща границите на неефективност на една икономическа система, доброволно отказала се от значими регулативни механизми за своето функциониране. През първата четвърт на настоящия век във Вашингтон управляваха президентски администрации, позволили без особена съпротива изтласкването на Америка от значими позиции на нейната геополитическа хегемония, която представляваше базисната геополитическа гаранция за функционирането на системата на глобалния свят – или на модела „глобализация – 1.0“. Възникна една нова международна конфигурация на геополитическо съперничество, в която Западът начело с Вашингтон е само страна в световните стратегически баланси. Всички тези събития и процеси – в тяхната съвкупност – бележат края на настоящия

дълъг институционален цикъл на развитие на Америка и откриват перспективата за конституиране на нова идеологическа, стопанска, културна и геополитическа реалност. Значимият въпрос от гледна точка на днешния ден е - Доналд Тръмп ли е президентът, който ще въведе САЩ в новия институционален и доктринален синтез на един следващ дълъг цикъл на развитие, или ще бъде по-скоро израз на мощните процеси за дезинтеграция на съществуващата досега система на управление на глобализацията през институциите на американската хегемония в света?

Когато махалото достигне своя екстремум в едната посока на движение, не може да се очаква, че по своя път в обратната посока то ще се спре в позицията на един умерен и балансиран център между двете крайни точки – обратният ход очевидно ще доведе махалото до другия полюс, другият екстремум на неговото движение. Обществената поляризация на американското общество достигна измерения, при които смяната на полюсите в управлението на страната бе все по-вероятно. Този процес направи възможен първият избор на Доналд Тръмп за президент. За първи път след избора на Роналд Рейгън изборите са спечелени от кандидат, който не се стреми да се позиционира в центъра на политическия дебат. Успешният президентски кандидат в Америка преминава през две фази на изборен цикъл – първата, с радикализирани послания за да спечели предварителните избори в своята партия, което зависи от нейното твърдо ядро избиратели. Втората – преход към умерени, консенсуални послания за да спечели неопределените се гласоподаватели в политическия център. Тръмп не премина към втората фаза – нито през 2016-та, нито през 2020-та, нито през 2024 г. Неговата позиция изразяваше категорична – радикална алтернатива на завареното статукво в американската политика. По време на своя първи мандат той бе ограничен от отсъствието на предварително подготвен екип, който да реализира поставените от него приоритети. През януари 2025 г. Тръмп влезе в Белия дом с

подробни кандидатури за основните позиции във федералното правителство и започна да реализира своите политики с издаването на огромен брой укази от самия ден първи на своето управление.

Основна политическа цел, декларирана от Тръмп в неговата кампания, е системна промяна в системата на федералната администрация, фокусирана върху обезвластяването на т.нар. „дълбока държава“. Това понятие изразява синтеза между елита на административните йерархии във Вашингтон и могъщите „специални интереси“ – vested interests – на глобалните корпоративни, обществени и културни елити на американския истеблишмънт. Смесътът на подобна реформа ни връща към противоречието между статута на американската държава като „република“ и стратегическата необходимост тя да функционира като център на глобална „империя“, изразяваща хегемонната роля на САЩ като лидер на Запада след 1945 г. и като хегемон на международната система след края на Студената война. За Тръмп и неговото движение MAGA това е битка и за подкрепа на националния – производителен капитал и свързаните с него национални интереси на Америка срещу глобалния корпоративен и обществен елит, който ползва американското общество и държава като платформа за реализация на своите глобални цели и интереси. Тази битка трябва да доведе до отказ от ролята на федералната държава като benign hegemon на глобалния свят и завръщане към ролята на класическа и мощна имперско-национална държава, подкрепяща обществения интерес вътре в страната и водеща политика на международна конкуренция от позиция на силата.

В икономически план доктрината Тръмп е насочена към възраждане на националната индустрия, към налагане на протекционистки мита за защита на националното производство, към използване на държавната мощ като инструмент за съперничество с външния свят. В обществен план тази доктрина подкрепя възстановяване на традиционните, консервативни ценности на

американското общество срещу алтернативните културни проекти на глобализацията – мултикултурализма, прогресизма и „културата на будността“ (woke culture). Резултати от тази културна политика се появиха от самия ден първи на втория мандат на Тръмп – указите за отстраняване на транс-сексуални служители от армията, декретирането на два пола – мъжки и женски и т.н. Резултатите на икономическата трансформация няма да бъдат нито бързи, нито лесно постижими.

Когато Доналд Тръмп въсървеше официално в своя втори мандат, зад него стояха няколко души, персонифициращи глобалния технологичен корпоративен елит – Илон Мъск, Джеф Безос, Марк Цукърбърг, Тим Кук. За тях, разбира се, е императивно важно да се „настанят“ в максимална близост до новата политическа вълна и нейния екип във Вашингтон. Те ще се възползват максимално от политиките на натиск, които Тръмп планира да осъществи спрямо основни стопански и политически фактори – съюзници, опоненти и конкуренти – в глобалния свят. Те ще използват мобилизираната сила на Америка за да спрат вълната от регулации, които заплашват неограничената им корпоративна свобода – в Европа, в Азия, в световния Юг. Но те няма да се превърнат в симпатизанти или съмишленици на Тръмп в реализацията на основния му приоритет – „Америка преди всичко“. Те – заедно с целия глобален корпоративен елит – осъзнават изчерпването на първата вълна на глобализация, започнала след 70-те години на 20 век. Но те не се готвят за „завръщане“ в Америка, а за „глобализация – 2.0“. В модела 1.0 основен приоритет на финансово-корпоративните елити бе рухването на националните граници и свобода за движение на капитали, технологии, информация и ... ХОРА. Именно свободното смесение на многообразни етноси, раси и култури бе в основата на глобалната идеология на мултикултурализма, която трябваше да осигури минимална конфликтност в новата „Вавилонска кула“. За добро или зло, тази цел не бе постигната –

конфликтността се увеличи максимално, фундаментализмът, верският радикализъм, тероризмът и нарастващият обществен хаос се оказаха доминиращи следствия от този гигантски експеримент. Новата вълна на „глобализация – 2.0“ планира изключване на свободното движение на хора от продължаващата интеграция на света. Хората трябва да бъдат локализирани, а връзките им с глобалния свят трябва да бъдат вертикални, връзки между локални общности и глобални елити. Амбицията за създаване на „световен демос“ – на нова „Вавилонска кула“ – се отлага за по-добри времена. Технологичните гиганти, целият глобален корпоративен елит не се отказват от своите останали приоритети – трансхуманизъм, неомалтусианство, еманципация от националната държава, хегемонен контрол върху глобалното стопанство, върху ценностите и културата, насърчаване на обществени отношения на ескалираща йерархичност и поляризация между елит и „простолудие“. В каква степен ще успее доктрината Тръмп да реализира своите приоритети за възраждане на национална икономика, национална идентичност, държавна мощ, впрегната в защита на националния интерес на Америка? Когато в края на XIX век Америка правеше своите първи стъпки на имперска сила – хегемон на Западното полукълбо, предшествениците на Доналд Тръмп – Уилям Маккинли и Теодор Рузвелт - въведоха първите в света антигръстови закони, ограничаващи олигополната власт на новите мощни корпорации в страната. По този начин те съхраняваха силата на държавата като арбитър. Ще има ли Доналд Тръмп потенциал за „схватка“ не само с „дълбоката държава“ като административна йерархия, но и с глобалната корпоративна мощ, която стои в основата ѝ?

Основен приоритет в платформата на Тръмп е цялостното преобразуване на отношенията на Америка с външния свят. Намеренията и представите на Тръмп за международния ред не са системно формулирани, но е очевидна неговата амбиция да бъде разрушена съществуващата международна система,

защото тя „ощетява“ Америка. Тръмп е по-суров със съюзниците, отколкото с опонентите на Вашингтон. Той налага мита от 25 на сто за Канада и от 10 на сто за Китай. В своята „транзакционна“ външна политика Тръмп очевидно разчита на грубата сила като увертюра за формиране на междудържавни отношения, която трябва да доведе до успешна сделка за Америка. Тръмп не обича международните съюзи – нито ЕС, нито НАТО... Той предпочита политика на двустранни отношения, които подчертават силата на Америка и неговия потенциал да наложи двустранни решения. Тази позиция е отчасти обяснима предвид пряката несъвместимост на доктрината Тръмп за „Америка на първо място“ и порядъка на глобализираната световна система. Проблемът на „транзакционната“ външна политика най-релефно се откроява върху факта, че настоящият международен порядък е учреден не с глобализацията, а след края на Втората световна война. Америка наследява Британската империя като лидер на западния свят и налага ключови правила на международно поведение. В Бретън-Уудс е формирана световната финансова и търговска система. Доларът се превръща в световна разменна валута, а Вашингтон – в институционален гарант за свободната търговия в целия свят. Този статут е най-естествената роля за Америка, учредена като „търговска република“ вследствие на Бостънското „лиене на чай“. Свободната търговия и международният порядък почиват върху всеобщата система на националните суверенитети – и националната отговорност за спазване на международния ред. Американската хегемония затова е „добронамерена“, защото се основава на повече или по-малко доброволно приети правила. Тези, които стоят срещу Америка – през Студената война, както и в глобалния свят след нея – биват възпирани чрез международните съюзи на Вашингтон. НАТО съдържа Съветския съюз, но и наследилите го авторитарни режими в Москва, Техеран, дори и Пекин. ЕС е търговски конкурент на Америка, но и ключов партньор в осигуряването на американски контрол в геополитическите баланси на Евразия. Япония и Република Корея са незаменими съюзници в гарантирането на

учредения от американската сила международен ред в Тихия океан – особено след израстването на Китай като нова свръхсила. Този порядък не е заменим със „свободен пазар“ на международно влияние – неговото отсъствие ще върне света в своего рода първобитно състояние на Хобсова война на всеки срещу всеки.

Международната система на глобалния либерален консенсус си отиде преди Доналд Тръмп да прекрачи прага на Белия дом. Тя бе заменена със система на нарастваща геополитическа конфронтация, иницирана от ревизионистичните авторитарни сили на Кремъл, Пекин, Техеран и Пхеня. Разпадът на западния съюз – както стопански, така и отбранителен – ще доведе до хаотично преподреждане на света, което ще бъде изцяло в ущърб на западната цивилизация и на Америка като нейн основен властови център. Вместо да стане отново велика, Америка ще се окаже в центъра на многостранно съперничество с нарастващия потенциал на амбицирани ревизионистични съперници на Вашингтон. Последователното водене на „транзакционна“ политика, неразличаването на съюзници и партньори от съперници и противници води именно в тази посока. Светът очаква избистряне и кристализиране на политическата стратегия на администрацията на Тръмп към международните отношения. Засега възможните пътища на нейното развитие са все още отворени, а натрупването на политически опит ще очертае по-печелившите варианти на външна политика на Вашингтон. Дали те ще бъдат печеливши само за Америка в краткосрочен план или за цялостната общност от нации, свързали съдбата си с Америка в обща ценностна система и система на общи интереси, предстои да видим в съвсем обозримо бъдеще. Този процес ще отговори и на въпроса каква ще бъде ролята на Доналд Тръмп начело на най-мощната страна в света – Тръмп разрушителя на едно наследено статукво, или Тръмп създателя на нов идеен, стопански и институционален модел за развитието на Америка през нейния следващ „дълъг цикъл“.

Раздел втори

Казусите с Гренландия и Газа – геополитически щрихи

Заявката на новоизбрания американски президент Доналд Тръмп за присъединяването на Панамския канал, Канада и Гренландия към САЩ предизвика стъписване в западното политическо пространство. Тя представляваше шок за канцлера Олаф Шолц, италианския премиер Джорджа Мелони, канадския премиер Джъстин Трюдо, френския външен министър Жан-Ноел Баро, датския премиер Метте Фредериксен, президента на Панама Жозе Раул Морино и други. В позицията на по-близките съюзници на Тръмп като външния министър на Обединеното кралство Дейвид Лами и италианския премиер Джорджа Мелони обаче прозвучаха и по-реалистични нотки. Те са свързани с доминацията на морските пътища в тази част на света от двете конкуриращи САЩ сили Русия и Китай, особено след като Панама се присъедини към китайската инициатива „Един пояс, един път“. В същото време този дебат, изнесен в медиите, накара множество експерти да обърнат поглед назад. Не става въпрос за 2019 г., когато 45-ия американски държавен глава заговори за покупка на най-големия остров в света - неконтигент. По-скоро историческата страница е отгърната на първата половина от XX век, когато икономическото развитие на страната и геостратегическата динамика принуждават американския елит да направи сериозен анализ на функцията на териториалната периферия.

Първата причина е свързана с кризата на световната икономика през 30-те

години на XX век или т.нар. Голяма депресия. В отделните страни тя започва по различно време, но в САЩ намира своята кулминация на 29 октомври 1929 г. чрез катастрофалния спад на акциите на Уолстрийт. Тогава ситуацията е толкова отчайваща, че сред интелектуалците се появява тезата за иманентния край на капитализма и необходимостта да се търси негова алтернатива. Чуват се гласове в полза на утопичния избор между комунизма, олицетворен от Сталин и фашизма, чийто персонален символ е бъдещият италиански диктатор Бенито Мусолини. Обаче в САЩ надделява трета алтернатива, а именно технокрацията. Става въпрос за създаването на социално движение в САЩ и Канада, което предлага замяната на представителната демокрация и партизанската партийно-политическа система с технократично управление. Според идеолога на технократите - американския инженер Хауард Скот (1890-1970), инженери и учени с управленски опит трябвало да заемат мястото на провалилите се политици, които били виновни за Голямата депресия.

Технократите били вдъхновени от изследванията на Едуард Белами, Уилям Смит (създател на термина технокрация), но най-вече от теоретичните разсъждения на американския икономист-социолог и футуролог от норвежки произход Торстен Веблен (1857-1929). Последният вярвал, че в пазарната икономика потребителите са подложени на всякакъв вид социален и психологически натиск, който ги принуждава да взимат неразумни решения. Именно благодарение на Веблен в икономическата теория навлиза понятието „явно потребление“, което става известно по-късно като „ефектът (парадоксът) на Веблен“.

Ефектът на Веблен е съпътстващо явление на т.нар. демонстративно потребление, което възниква, когато се консумират стоки, които обикновено са недостъпни за повечето обикновени потребители, поради високата им цена. Притежанието им подчертава социалната значимост на техните собственици.

Така се формира нелогичното потребителско поведение, а именно - колкото по-висока е цената на дадена стока, толкова по-високо е нивото на нейното потребление, въпреки че има подобна такава на по-ниска цена.

Идеите на американските технократи намират добра почва сред френския интелектуален елит. Водещите имена са тези на философа, писателя-гностик и колаборационист Реймон Абелио (1907-1986), възпитаник на авторитния Политехнически университет, формирал генерации френски инженери. Другият виден последовател е инженерът Жан Кутро (1895-1941) като и двамата са активни членове на кръга X-Crise, който генерира икономическите идеи на режима Виши във Франция.

На Кутро се приписва и създаването на влиятелното политико-философско течение трансхуманизъм. Англо-саксонската научноизследователска общност обаче възприема английския биолог Джулиан Хъксли като такъв след публикация му на тематичен материал през 1957 г. Въпросът е дискуссионен и многопластов. Все пак, експертната общност възприема въпросната доктрина като продължение и допълнение на идеите на технокрацията, без последната да губи своя автономен статут като научна теория и социално движение. Трансхуманизмът (някои експерти използват термина постхуманизъм) на Кутро е своеобразен генезис на представите на Илон Мъск. За първия трансхуманизмът е техническо средство, посредством което ще бъде надминат етапа на „хуманизма“. Става въпрос за утопичната хипотеза, че машините ще надминат човека, тъй като имат много по-големи възможности. За Мъск трансхуманизмът идва в по-мека, по-реалистична форма. Той не игнорира човека, а просто иска да го промени като го превърне в перфектен във физиологично, морално, интелектуално и социално отношение. Представата за свръхчовека не е нова в историята на световната философия. Мислители от Античността до най-модерните времена непрекъснато го търсят, пресъздавайки своята представа за него.

В Европа идеите на технокрацията и трансхуманизма се провалят. Причината е, че страните от Европейския съюз не успяват да настигнат динамичните темпове на развитие на научнотехническия прогрес на САЩ. Бившият председател на Европейската централна банка Марио Драги отбеляза, че ЕС трябва да инвестира около 800 милиарда евро, за да настигне американските постижения. Вероятно резистентността на идеите на технокрацията в САЩ като движение и обществено-политическа алтернатива през почти едновековен период са в основата на техния напредък. Във всеки случай технократското движение, разчитащо на статистическите данни и особености през междувоенния период, допринася за изключително добре организирания североамерикански континент като кохерентна единица, съдържаща в себе си минерални ресурси, ефективна енергетика и динамична индустриална инфраструктура.

Интересно е развитието на технократското движение в Канада. Негов лидер е хиропрактикът (нещо като кинезитерапевт), пилот и политик Джошуа Халдеман (1902-1974). Той е роден в град Пекот Лейкс, щата Минесота, САЩ. Впоследствие семейството се мести в провинция Саскачеван, Канада. От 1936 до 1941 г. той е член на технократското движение на Хауард Скот, но е арестуван като активист на организация, която е незаконна на територията на Канада. Причината за това е, че тя пропагандира неутралитета на страната във Втората световна война. Халдеман се опитва да създаде своя политическа партия, но се проваля. Неговият зет Ерол Мъск твърди, че тъстът му симпатизирал на нацистка Германия по време на войната и заемал антисемитски позиции. След като се присъединява към Саскачеванската партия за социални кредити и не успява на изборите през 1949 г., той се мести в Южна Африка. Според журналиста Джошуа Бенгън Халдеман, става изразител на мнението, че „апартейдът в Южна Африка води „бялата християнска цивилизация“ срещу „международната конспирация“ на еврейските

банкери и „ордите от цветнокожи хора“, които той твърдял, че контролират.“ На 28 юни 1971 г. в Претория дъщеря му Мей ражда неговия внук Илон Мъск – днес най-богатият човек в света, който се превърна в най-влиятелния американски неизбиран политик.

Принципно американските членове на технократичното движение отделят голямо внимание на разделението на света след Втората световна война. Доказателство в това отношение е, че те придават огромно значение на отпечатана през януари 1942 г. във Филаделфия, Пенсилвания, политическа карта на света след Втората световна война. Авторът се е подписал като Морис Гомберг, за който се спори дали е реална личност (руски еврейин, емигрирал в САЩ) или е псевдоним. Почти половин век преди появата на известната книга на Самюел Хънтингтън „Сблъсъкът на цивилизациите“ въпросната карта, наречена „Новият морален световен ред“ ясно разделя света, съгласно цивилизационни критерии и очакван военен успех на Съюзниците. Въпросният документ, който се е продавал по един долар от две популярни в САЩ списания, очертава географския ареал, който трябва да бъде включен в държавните граници на САЩ. Към територията на настоящата американска държава е предвидено да бъдат присъединени Канада, Гренландия, цяла Централна Америка, в това число Панамският канал до границата с Колумбия, Куба, Хаити, Западните Индии, островите Канарски, Азорски и Кабо Верде, както и някои острови в Тихия океан, свързани със сигурността на американския материк. Авторът отразява съществуването на общо 14 независими държави, от които 4 военни сили (САЩ, Великобритания, Обединените европейски държави (ЕОД) и СССР), 10 демилитаризирани зони и 3 карантинирани държави (Германия, Италия и Япония). Две от тях могат да бъдат интегрирани в независимите държави, а именно Германия към СССР, а Италия към ЕОД. Интересното е, че всички съставни части на СССР, в това число и бившите социалистически страни от Източна Европа, са определени като

„съветски социалистически“. Както България, така и Иран са маркирани като „съветски социалистически републики“.

Картата на Гомберг е част от своеобразен манифест от 41 члена, в който ясно се извежда на преден план раждането на трите Велики сили след Втората световна война. Авторът взимаша част от известната реч на президента Франклин Рузвелт от 6 януари 1941 г. за четирите свободи (на словото, на религията, на живот, свободен от нужда и на живот, свободен от страх), за да обоснове моралното световно лидерство на САЩ, допълнено от фактори като „исторически особености, икономическа структура, подходящ географски профил и благоденствие на населението“. Гомберг отбелязва, че „тази карта не е визия за далечно хилядолетие. Това е визия за света, постижим в нашето време и поколение.“ (Пак там) В тази логическа връзка през 1946 г. президентът Хари Труман предлага американските войски да не евакуират Гренландия, която са освободили от нацистите, а да бъде купена за 100 милиона долара.

През 1951 г. Дания разрешава създаването на две големи военни бази на САЩ и на НАТО в Гренландия, в Сондрестрьом и Туле (Питуфик). Оттогава там са монтирани елементи от американската антибалистична система. Договорът, разрешаващ тези бази, е подписан от Гренландия през 2004 г., след като тя придоби своя автономен статут. През 1968 г. американски стратегически бомбардировач, участващ в рутинна операция по време на Студената война, случайно се разбива близо до Туле, оставяйки съмнение, че регионът е замърсен с обогатен уран. Така става ясно, че през 1995 г. датското правителство мълчаливо е позволило на САЩ да съхраняват ядрени оръжия на тяхна територия.

По време на посещението на Доналд Тръмп – младши в Гренландия бяха публикувани данни от социологическо изследване за настроеността на гренландците. Според неправителствената организация Patriot Polling мнозинството от анкетираните (57,3%) одобряват идеята за присъединяване към

Съединените щати, 37,4% са против, а 5,3% нямат мнение. След публикуването на тези резултати, очевидно усещайки, че говори от името на малцинството, гренландският премиер Муте Егеде заяви на пресконференция в Копенхаген, че „жителите на неговата територия не искат да бъдат американци, но той е готов на по-голямо сътрудничество със САЩ.“

За пръв път технократското движение споменава за Гренландия през 1934 г. в изследването Technocracy Study Course на Кинг Хюберт. В него се внушава необходимостта от присъединяването на големия остров към САЩ. Освен това се изтъква, че той се намира в северноамериканския континентален шелф и маркира съществуването на значими природни ресурси, без да посочва детайли. Сега обаче наследниците на технократите много ясно изброяват кои са тези богатства, а именно: ценни редкоземни метали, уран, милиарди барели петрол и огромни запаси от природен газ, които са неразработени. Главната причина е съпротивата на месните жители, инуитите, които представляват 88% от цялото население. Понастоящем извличането на редкоземните метали в световен мащаб остава под изключителния монопол на Китай. Благодарение на това до голяма степен комунистическата страна успява да запази своето водещо място в производството на високи технологии. Безспорно въпросните метали са особено необходими за производството на електрическите автомобили Тесла и се явява един от факторите за тесните връзки на Илон Мъск с Пекин. Със сигурност милиардерът е сред американските бизнесмени, които са най-заинтересовани от отварянето на природните богатства на Гренландия.

Днес въпросът за Гренландия има преди всичко стратегически характер. Това ще позволи на Съединените щати да контролират вече (за разлика от времето на появата на технократското движение) активно използвания Северен морски път. В момента последният се контролира от Русия и Китай, а промяната на собствеността над острова би променила геополитическото уравнение. Ето

защо Дмитрий Песков, говорителят на Кремъл, коментира: „Арктика е зона на нашите национални интереси, нашите стратегически интереси. Искаме да запазим климата на мир и стабилност в Арктическата зона. Наблюдаваме много внимателно доста зрелищното развитие на ситуацията, но засега, слава Богу, то е само на ниво изявления.“

Възможно е технократското движение в САЩ от миналия век да няма пряка връзка с Тръмп и Мъск. В същото време неговото десетилетно философско-политическо наследство е изработило принципи и взаимозависимости между материка и острова, с които двамата мъже с огромен политико-технократски инстинкт не могат да не се съобразят. Големият въпрос сега е дали Тръмп ще се провали в опита да купи Гренландия, както стана през 2019 г. и вероятно ще предизвика независимостта на острова от Дания или ще стане първият американски държавен глава от 80 години, който е спечелил нова територия за САЩ. През 2016 и 2024 г. социолозите му предричаха загуба, но той поднесе изненада.

Казусът „Газа“ заема още по-специално място в дешифрирането на новата американска политика след встъпването в длъжност на Доналд Тръмп. Сред множеството нестандартни решения и подходи, възприети от него чрез повече от 500 указа и множество изявления само за 3 седмици, е и оригиналният подход към положението в ивицата Газа. На съвместната пресконференция израелският премиер Нетяняху заяви, че така формулирана я чува за пръв път и я определи като „чудесна“, а някои израелски политици като „революционна“, макар и според тях - нереалистична. На другия полюс застанаха арабите, част от които я определиха като втора „накба“ - катастрофа, термин използван от палестинците за създаването на държавата Израел през 1948 г.

Първоначално идеята, лансирана от Тръмп за Газа, беше възприемана като „фантазия“, на която - по израза на турският президент Реджеп Ердоган - дори не

трябва да се отговаря. Европейската реакция беше отрицателна, но по-мекка, тъй като ЕС има свои проблеми с Тръмп и неговата политика. Когато обаче американският президент започна да дава детайли, се оказа, че не става въпрос за шегата. Вероятно в самото начало между Тръмп и държавния секретар Рубио имаше определен дисбаланс при формулирането ѝ. Първият повтори, че на палестинците няма да бъде позволено да се завърнат, веднъж напуснали Газа, докато новият американски външен министър заяви, че веднъж реконструирана ивица може отново да посрещне палестинците.

Нека видим историческото развитие на тази идея. Първи за опцията Газа да се превърне средиземноморска Ривиера заговори преди време зетят на Тръмп Джаред Кушнер. Той заемаше централна роля при предложението на Тръмп, наречено „Сделката на века“, което практически представляваше оферта към палестинците за висок жизнен стандарт срещу отказ от формулировката „независима палестинска държава в рамките на границите от 7 юни 1967 г. със столица Източен Йерусалим“. На вече спомената пресконференция във Вашингтон, Доналд Тръмп официално заяви, че няма да има палестинска държава. Друг факт - на лекция, проведена на 20 януари 2024 г., Кушнер заяви, че Газа е чудесно място за недвижими имоти на брега на Средиземноморието. Още тогава той изтъкна, че там спокойно може да се построи Ривиера, в която да живеят жители от цял свят. Експерти напомнят, че Кушнер е собственик на империя от недвижимости, в това число и в Близкия Изток, благодарение на близките си отношения със саудитския принц-престолонаследник Мохамед бен Салман. Добавя се, че определеният за специален представител на президента на САЩ за Близкия Изток, Стив Уиткоф, също е изявен предприемач в сферата на недвижимите имоти и строителството, но работи по-активно с Катар, отколкото със Саудитска Арабия.

Още един фактор, който силно влияе върху офертата на Тръмп - това е

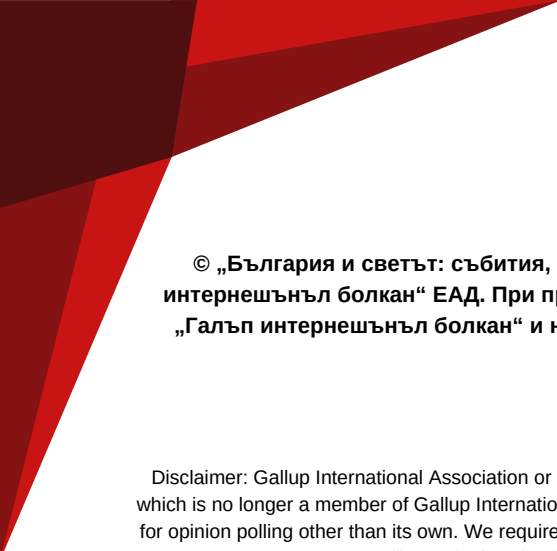
съживяването на т.нар. „индийски коридор“, за чието начало беше анонсирано през септември 2023 г. Става въпрос за пренос на стоки от бързо развиващата се индийска икономика да богатия европейски пазар. Той беше договорен с кораби до Дубай, а от там по суша през Саудитска Арабия, Йордания, Западния бряг и израелското пристанище Хайфа и респективно - Атина. Неслучайно само месец по-късно на 7 октомври 2023 г. Хамас направи своя терористичен акт срещу Израел, с което сложи край на вече очертания коридор. Сега, обаче той би могъл да се съживи, като вместо това премине през пустинята Негев и достигне до пристанище „Бен Гурион“, за което се говори, че ще бъде изградено, ако Газа стане въпросната Ривиера. В тази светлина се обяснява силната негативна реакция на Египет и Китай относно плана на Тръмп. Всъщност, ако това се реализира, ще намалее значението на Суецкия канал, който дава значителна част от ежегодните приходи в египетския бюджет. Нещо повече, в рамките на своите икономически амбиции, наречени „един път, един пояс“ Китай още от 2016 г. е предложил на Египет изграждането на куматорна-компресорна станция на стойност 2,3 млрд. долара срещу концесия на важния търговски път, през който преминава 23% от световната търговия. Схемата е същата като тази на Панамския канал, но в началото на 2025 г. египетското правителство отказа офертата на Пекин след силен американски натиск.

В основата на самата идея за такъв подход към Газа, могат да бъдат открити и някои далечни и успешни исторически примери в САЩ, които са добре познати на настоящия управляващ елит във Вашингтон. Има, макар и далечно, сходство между подхода, който се предлага за Газа и политиката на 7-мия президент на САЩ Андрю Джексън, чийто барелеф Доналд Тръмп неизменно държи в Овалния кабинет още от началото на първия си мандат. Любопитното е, че двамата президенти си приличат по много белези - външен вид, протестантска деноминация, опит за покушение срещу тях и други, въпреки че все пак Джексън,

като партийна принадлежност, е демократ. През 1838 г., когато Андрю Джексън подписва закон, по силата на който се извършва преселване на индиански племена на запад от поречието на Мисисипи. Въпреки че това преселение е останало в летописите на коренното население, в частност на чероките, като „пътеката на сълзите“, в дългосрочна перспектива то се оказва положително за тях. Понастоящем те са една от най-жизнените индиански общности, запазили идентичността си и превърнали се в богата прослойка, която притежава империя от казина в цялата страна. Тук обаче има значима етно-религиозна и социо-културна разлика, която трябва да се отчита, когато се правят подобни отдалечени исторически паралели. Докато чероките са били езичници, които не са имали концепция за собственост върху земята, на която живеят, то идентичността на палестинците, които изповядват ислямската религия, е силно свързана със земята. Шариатът не им позволява да се разделят със земята си и да приемат контрол върху нея да има друговец. Разбира се, в казуса Газа се преплитат и нормите на международното право, както и реалностите на дългогодишната кървата действителност в Близкия Изток. Представител на Фатах, конкуриращата терористичното движение Хамас групировка, която е управляваща в Рамалла, столицата на палестинската автономия, отбеляза, че историята на взаимоотношенията между Израел и Хамас, всъщност се състои във война на всеки 2-3 години, в разрушения, сключване на споразумения на прекратяване на огъня, възстановяване на разрушеното и после всичко се повтаря. Към всичко това трябва да добавим сериозно активизиране на пропалестински, неомарксистки и левичарски общности в Западна Европа, в Америка и по цял свят, което се отразява сериозно върху вътрешполитическия живот на държави, които са делеч от Газа. Само за 10 месеца от войната в Газа в Европа са проведени над 23 000 демонстрации с участието на милиони граждани. Този дневен ред се повтаря постоянно, откакто Хамас, Ислямски джихад (по-малкото терористично движение в Газа), категорично обвързаха своето съществуване и политическа

перспектива с теократичния режим в Техеран.

Това, което може да се каже на този етап, е че за съжаление, Газа разруши създаденото през последните 3-4 години доверие между Саудитска Арабия и Израел. Дипломатическите отношения между тях щяха да са логично продължение на Авраамическите споразумения и можеше да се превърнат в гръбнак на новия Близък Изток, за който Бен Салман говори още през 2017 г. След като необмислено Нетяняху предложи Саудитска Арабия да приеме палестинците, тъй като там имало достатъчно място, виждаме как Бен Салман възприема арабоцентристки и патриотичен тон.

© „България и светът: събития, процеси, перспективи“ е аналитичен продукт на „Галъп интернешънъл болкан“ ЕАД. При препечатване изцяло или на части от него, позоваването на „Галъп интернешънъл болкан“ и на съответния автор на цитираната част, е задължително.

Disclaimer: Gallup International Association or its members are not related to Gallup Inc., headquartered in Washington D.C which is no longer a member of Gallup International Association. Gallup International Association does not accept responsibility for opinion polling other than its own. We require that our surveys be credited fully as Gallup International (not Gallup or Gallup Poll). For further details see website: <http://www.gallup-international.com/>.

За абонамент: office@gallup-international.bg

+359 883 999 831

office@gallup-international.bg

www.gallup-international.bg

София 1000, ул. "Цар Симеон" № 31

